

ЖЕКЕ ҚАРЖЫ

Меншікке иелік етумен байланысты
тәуекелді басқару

Кітап: Жеке қаржы

Дәріс: Меншікке иелік етумен байланысты тәуекелді басқару

Сұрақтар

- Тәуекел түсінігінің мәні және мазмұны
- Меншікке иелік етумен байланысты тәуекелді басқару кезеңдері
- Меншікке иелік етумен байланысты тәуекелді сақтандырудың ережелері

Табыс пен мүлікті күтпеген қауіптерден, ауру-сырқаудан, жарақаттардан, сондай-ық, мүмкін болатын қаржылық залалдан қорғау маңызды. Жағымсыз жағдайлар қашан да орын алады, бірақ үнемі олай бола бермейді. Және мұндай шығындардың құны жоғары болуы мүмкін. Сақтандыру арқылы мұндай шығындардың тәуекелін басқаруға болады.

Сақтандыруды білу, түрін және сомасын дұрыс есептей алу, оны ақылмен пайдалану жолдары – жеке қаржыны ақылмен басқарудың айқын мысалдары. Сіз миллиондаған теңгенізді алаяқтарға несиеге қаржы беру арқылы, автокөлікті тиімсіз сақтандыру арқылы жоғалтып алуыңыз әбден мүмкін.

Сақтандыру полисін сатып алушылардың үштен бірінен астамы өз қажеттіліктерін қайта санамай немесе өнімдерді салыстырмай сақтандыру түрлерін жаңартып отырады. Орташа алғанда, автокөлік жүргізушілері сақтандыру компанияларын ондаған жылдар бойы өзгертпеді. Статистикалық мәләметтерге сүйенсек, адамдар мүліктерін сақтандыру үшін 9- 10 жыл ішінде сақтандыру төлемдері бойынша 9 000-нан 14 000 доллар аралығында жұмсайды екен. Бұл сақтандыру түрі сіз үшін дұрыс баға екеніне көз жеткізуіңіз аса маңызды.

Неге адамдар мүлікті сақтандыруға барады? Өйткені олар өз мүлкінен айырылудың үлкен тәуекеліне барғысы келмейді. Тәуекел – белгілі бір жағдайдың немесе оқиғаның нәтижесі туралы белгісіздік. Бұл нәтиже күткеннен өзгеше болуы мүмкін. Қаржылық жоғалтулар аясында тәуекелдер қаржылық шығындар пайда бола ма, және олар қаншалықты ауқымды екендігі туралы белгісіздіктен тұрады.

Көптеген адамдар «тәуекел» деген сөзді естігенде «мүмкіндіктер» немесе құмар ойындар туралы ойлайды. Шын мәнінде, «тәуекел» және «мүмкіндіктер» әртүрлі ұғымдар болып табылады. Осы екеудің арасында айтарлықтай айырма жоқ, бірақ өте маңызды, екеуін де 95% ықтималдығы бар оқиға қатарына жатқызуға болады. Оқиғаның орташа ықтималдығы болған кезде, мысалы, 5 пайыз, белгісіздік және тәуекел жоғары болып табылады, өйткені 20 адамнан бір адамның шешімін болжау қиын. Мұндай жағдайларда сақтандыру жиі тәуекелді азайту үшін ақылға қонымды таңдау болып табылады.

Мүлікке және табысқа байланысты тәуекелдерді жою үшін тәуекелдерді басқару процесін пайдалану өте маңызды. Күнделікті өмірде біз көптеген тәуекелі жоғары жағдайларға тап болуымыз мүмкін, мысалы жауын жауа қалып сізде қолшатыр болмай қалса онда сізге суық тиюу мүмкін, сөмкенізді ұрлатып алуыңыз, маңызды кездесуге кешігіп қалуыңыз, жол апаты немесе басқа да кездейсоқ жағымсыз жағдайларға кез болуыңыз әбден мүмкін. Бірақ бұл тәуекелдердің бәрін басқарып, олардың бәрін жоюға шығару мүмкін емес, бірақ алдын алып, сақтанып тәуекел деңгейін төмендетуге болады. Барлық тәуекелдер адамдардың басқаруына келе бермейді, кейбір тәуекелдер адам ақыл ойынан күшті болады.

Тәуекелдерді басқару - бұл тәуекелдерді басқарудың тиісті әдістерін анықтау және жүзеге асыру. Тәуекелді басқару дегеніміз жоғалтуларды, тәуекел жағдайын тіпті болдырмау дегенді білдірмейді, ол мүмкін болатын жоғалтулардың мөлшерін төмендету дегенді білдіреді. Жапондықтардың пікірінше «дәлдік» – патшалардың сыпайлығы, ал жуықтылық одан арзанырақ түседі. Яғни кез келген тәуекелді басқару үдерісінде осы қағиданы ескеру қажет. Тәуекелдің екі түрі бар.

1. Спекулятивті тәуекел, ол кез келген жобаларда кездесетін пайда мен шығынға байланысты тәуекел түрі. Бұл тәуекел түрін сан түрлі әдістер арқылы болжап, бағалап, басқаруға болады. Яғни төмендету әлеуеті бар тәуекел. Бұл жағдайда сақтандырудан басқа көптеген әдістер көмек бере алады.
2. Таза тәуекел, кездейсоқ, форс-мжор жағдайлар. Олардың өте үлкен залал, апат, шығын ықтималдығы бар. Өрт, көлік апаттары, табиғи катаклизмалар, саяси қозғалыстар, ауру және ұрлық - таза тәуекелге байланысты оқиғалардың мысалдары. Сақтандыру осы таза тәуекелді қатысты ұғым.

Сақтандыруды ресімдеу кезінде кездесетін негізгі терминдер:

1. Сақтанушы – жеке немесе заңды тұлға
2. Сақтандырушы-сақтандыру компаниясы
3. Сақтандыру сыйлықақысы-сақтанушы шарт бойынша жасайтын жарна. Мысалы, машинаңыз болса, міндетті сақтандыру бойынша жылына бір рет сіз 16 000 теңге төлейсіз. Бұл сіздің сақтандыру бойынша сыйақыңыз.
4. Сақтандыру жағдайы - сақтандырушы сақтанушыға ақша төлеуге міндетті болған жағдайоқ.

Сақтандыру жағдайлары күтпеген оқиғалар болуы мүмкін, мысалы машинаға шіріген ағаш құлап, немесе көршілер пәтеріңізді суға батырса.

5. Сақтандыру сомасы-егер адамның мүлкіне, денсаулығына немесе өміріне зиян келтірілсе, төленетін ақшалай өтемақы. Сіз сақтандыру бойынша алатын ақша сомасы Шартта көрсетілген.

Мысалы, пәтеріңізге жаңа ғана қымбат жөндеу жасадыңыз деп есептейік, бірақ пәтеріңізді көршілеріңіздің байқамай суға бастыруынан қорқасыз. Бұл жағдайда, сізге сақтандыру көмек бере алады. Сақтандыру объектісі жөндеудің жалпы құны болады. Жөндеу элементтерін бағалау кезінде сақтандыру компаниялары мынадай ережемен жұмыс істеуі мүмкін: жөндеудің жалпы құны 100% - ға бағаланады, ал құрамдас бөліктері осы сомадан белгілі бір үлеспен анықталады. Бұл ретте төбенің жөндеуі 10-15% — ға, еденнің әрленуі 30-35% — ға, қымбат есік және терезе құрылымдарын 15-20% - ға бағалайды. Бұл әрине стандарт ереже емес, әр сақтандырушы компания мен клиентінің өз еркіндегі бағалау процесі. Нәтижесінде сіз су басу немесе өрт болған жағдайда пәтерді қалпына келтіре алатын, сондай-ақ көршілерге келтірілген залалды өтей отырып, қаржы шығыныңызды жеңілдете алатын жақсы қорғаныс құралына ие боласыз..

Өз тәуекеліңізді талдап, анықтап оны басқарғыңыз келсең, онда:

1-қадам: Өзіңіздің тәуекелдеріңізді анықтаңыз. Тәуекелдің көздері «тәуекелдер» деп аталады, олар потенциалды шығын әкелуі мүмкін сіздің иелігіңіздегі мүлік болып есептеледі. Өзіңіздің тәуекеліңізді анықтау үшін, сізде бар нәрселер туралы түгендеу жүргізілуі керек. Сондай-ақ қаржылық қауіп-қатерге алып келуі мүмкін кез-келген оқиғаны анықтауыңыз керек. Өрт, жойқын жел, ұрлық, көлік құралдарының соқтығысуынан пайда болатын жарақат және өлім бұлардың бәрі қауіп-қатерлердің мысалдары. Мүлікті сақтандырудың ең жиі кездесетін сақтандыру түрі болып табылады.

2-қадам: Сіз тәуекеліңізді және әлеуетті шығындарыңызды бағалаңыз, содан кейін шығындардың жиілігі мен ауырлығын анықтаңыз. Бұл жоғалтудың тағы қайталануы бәлкім, ықтимал немесе болуы екіталай ма? Шығындардың ауырлығы жоғалту ықтимал шамасын сипаттайды. Сіздің жоғалтуыңыз банкроттыққа әкелуі, ресурстарыңыздың айтарлықтай мөлшерін жұмсауға әкеледі ме әлде, сіздің бюджетің бұл шығындарды көтере алады ма? Көп адамдар жас және сау болса сондай-ақ, қаіпсіз аумақта тұрса сақтандыру сатып алу қажеттілігінен күмәнданады. Мен қанша жоғалтуым мүмкін? Мүлікті жоғалту мүмкіндігін қарастырған кезде, сіз мүліктің құндылығын бағалайсыз.

Жауапкершіліктен қашу қиын, өйткені шығынның ауырлығы сіз зиян келтірген адамның жағдайына байланысты. Мысалы, бір көлік жүргізуші адам абайсызда жас жүрекхирургының апатқа ұшырауына себеп болды, артында үш кішкентай баласы қалды деп есептейік. Бұл жағдайда апатқа себеп болған адам жас хирургтың болашақ өмірінде жоғалтқан табысына, сондай-ақ балалардың болашақ күтімі мен біліміне жауапты болады. Ал санап көріңіз, хирургтың айлық табысын, оның өмір жасын құратын жылдарға көбейтіңіз. Балаларының ержетуіне қажетті шығындарды есептеңіз мектеп, университет оқуына кететін шығындар. Бұл жағдайда бірнеше мыңдаған, миллиондаған теңге мен долларлық шығыннан қашып құтыла алу мүмкін емес.

3-қадам: тәуекелімен күресу жолын таңдаңыз. Шығынның болу тәуекелін бірнеше жолмен қарастыру мүмкін: тәуекелдерді болдырмау, тәуекелдерді тежеп қалу, тәуекелдерді аудару және тәуекелдерді азайту. Әрбір стратегия белгілі бір жағдайларға сай болуы мүмкін, және сіз таңдаған таңдауыңыз тәуекелдің көзіне, әлеуетті шығын мөлшеріне, тәуекелге қатысты сіздің жеке сезіміңізге және шығындар үшін төлеуге қажетті қаржылық ресурстарға байланысты болады.

4-қадам. Тәуекелдерді басқару бағдарламасын іске асыру. Тәуекелдерді басқарудағы келесі қадам - сіз таңдаған тәуекелдерді басқару әдістерін іс жүзінде енгізу. Көптеген адамдар үшін тәуекелдерді төмендетудің ең қарапайым да оңай әдісі сақтандыру болып табылады. Бірақ бұл тәуекелді басқарудың ең қымбат түрі. Ұмытпаңыз, сіздің мақсатыңыз - қажет сақтандыруды «әділ бағамен» сатып алу. Жеке өмірде адамдар көбінесе қандай сақтандыру түрлерін сатып алу керек екенін және олардың қандай сақтандыру объектілерін қамтуы керек екенін біле бермейді. Бұл жерде сізге сақтандыру компанияларының сауатты қызметкері құнды кеңес беруі тиіс. Бірақ сіздің де қаржыларды, тәуекелді басқару бойынша хабарыңыз болуы абзал.

5-қадам: Бағдарламаңызды бағалау және түзету. Тәуекелдерді басқарудың соңғы қадамы тәуекелдерді басқару әдістерін қолданудың кезеңдік талдауын қамтиды. Адамдардың өмірінде кездесетін қауіп үнемі өзгеріп отырады. Сондықтан сіз тәуекелдерді басқару жоспарын үнемі бағалап, қателерін түзетіп, әдістерді өзгертіп отыруыңыз қажет. Әр қомақты қаражатқа қымбат зат сатып алсаңыз, жаң мүлікке иелік етсеңіз тәуекелдерден сақтандыру саясатыңыз бен стратегияңызды талдаудан өткізіп жаңартып, жетілдіріп

Кітап: Жеке қаржы

Дәріс: Меншікке иелік етумен байланысты тәуекелді басқару

отырыңыз. Көптеген адамдар өздерінің қажеттіліктерін қанағаттандырмайтын ескі сақтандыру саясатын сақтайды, ал тәуекел жағдайы туған кезде шығындар дұрыс қамтымайды.

Сақтандыру полисі - сақтанушы (сақтандырылушыны) және сақтандыру компаниясын (сақтандырушыны) арасындағы шарт. Онда екі тараптың құқықтары мен міндеттерін сипаттайтын тұжырымдама бар. Көптеген адамдар өздерінің сақтандыру полистерін оқу және түсіну үшін уақыт жұмсайды. Нәтижесінде сақтандыру адамдар жасайтын ең түсініксіз сатып алулардың бірі болып қала береді.

Меншікке иелік етумен байланысты тәуекелді сақтандырудың түрлі ережелері бар.

Сақтандыру бизнесінде мүлікті сақтандыруды жіктеу клиенттер санаттары, объектілер түрлері, тәуекел түрлері, шарттар бойынша жүргізіледі. Сақтандырудың бұл түрлері сақтандыру қызметін жүзеге асыру үшін сақтандырушыға берілген лицензияда көрсетілген. Мүлікті сақтандырудың төмендегідей түрлері бар:

- ерікті және міндетті;
- жеке және заңды тұлғалар үшін;
- көлік, ғимараттар (үйлер, коттеждер, гараждар, учаскелер, дүкендер, аяқталмаған құрылыс объектілері), ауыл шаруашылығы (саябақтар, жануарлар, машиналар, көлік құралдары), азаматтардың мүлкі, ұйымдардың меншігі.

Сіз өз иелігіңіздегі барлық заттарды сақтай аласыз - техника, өнер және сәнді заттар, жиһаз, зергерлік бұйымдар, жылжымалы және жылжымайтын мүлік.

Егер сақтандыру шартымен өзгеше көзделмесе, осы тармақта аталған баптар сақтандыруға қабылданбайды:

- кез келген валютадағы ақша;
- акциялар, облигациялар және басқа да бағалы қағаздар;
- қолжазба, жоспарлар, диаграммалар, сызбалар, теріс және позитивті фильмдер, фото теріс, картотекалар, бухгалтерлік және бизнес-кітаптар және басқа да құжаттар;
- үлгілер, үлгілер, үлгілер, прототиптер, көрме көшірмелері;
- қымбат бағалы металдар мен асыл тастарсыз қымбат бағалы тастар;
- штамптар, монеталар, банкноттар мен суреттер, суреттер, картиналар, мүсіндер немесе басқа да коллекциялар мен өнер туындылары;
- эксплуатация және оқ-дәрі;
- монеталар немесе таңбалауыштармен қызмет көрсететін автоматты машиналар;
- салынып жатқан меншік;
- жер;
- пайдаланылатын көлік құралдары;
- егін.

Жеке және заңды тұлғалардың мүлкін сақтандыру ережелері Қазақстан Республикасының заңнамасымен және сақтандыру компанияларымен белгіленеді. Олар мыналарды қамтиды:

- жалпы ережелер
- қабылданған терминологияны түсіндіру,
- шарт жасасу тәртібі
- сақтандыру объектілері;
- мерзімдер;
- тарифтер;
- зақымданулардың тізбесі,
- тәуекел түрлері
- мүлік құнының, шегерілудің, залалдың және сақтандыру төлемдерінің көлемін анықтау принциптері,
- төлем рәсімі;
- тараптардың жауапкершілігі;
- дауларды шешу және басқа да ережелер.

Алдымен сақтандыру компаниясын таңдау қажет. Әдетте, сақтандыру компаниясы неғұрлым ұзақ және табысты болса, соғұрлым ол қаншалықты үлкен болса, клиентіне көп қызметтер мен жеңілдіктер ұсына

алады. Алдымен:

- компания тарихымен танысыңыз;
- ресми сайтқа кіріп, қызметтердің құнын есептеу үшін сақтандыру калькуляторын қолданыңыз;
- Компанияның мәлімдемесінің «мөлдірлігін» тексеріңіз - оның қаржы нәтижелері қарап шығу үшін қол жетімді ме? деген сұраққа жауап алыңыз.

Мүлікті сақтандыру құны сақтандырушы мен сақтанушы арасында жасалған шартпен анықталады. Бұл бірнеше факторларға байланысты: материалдық құндылықтардың бағаланған құны, объектiнiң құнсыздану дәрежесi, өтемақының мөлшерi. Шамамен құнын онлайн-калькуляторлар арқылы анықтауға болады. Ал нақты құны жеке және заңды тұлғалар келiсiмшарты бойынша сақтандыру компаниясына жүгiнген кезде анықталады. Сақтандырушылар түрлi шарттар, әртүрлi сақтандыру полистерiн ұсынып отырады, олардан азаматтар немесе компаниялар өздерiнiң максаттарына сәйкес келетiн ең жақсы баламаларын таңдай алады.

Меншiк иесi ерiктi түрде сақтандыру компаниясымен шарт жасасады. Шарт бойынша, сақтандыру компаниясы сақтандыру шартында көзделген сақтандыру жағдайы туындаған кезде мүлiктiң толық немесе iшiнара жоғалуы жағдайында сақтандырушының барлық залалдарын өтеуге мiндеттi. Мысалы, өрттен, су тасқынынан, ұрлықтан, вандализмнен және т.б. жеке мүлiктiң бүлiнуi немесе жоғалуы бұл тәуекел жағдайының туу дегендi бiлдiредi.

Келiсiмшартқа қол қойған кезде, барлық қажеттi тәуекелдер енгiзiлгенiн тексерiңіз. Сақтандырудың барлық түрлерi толық және дұрыс бағалануы керек.

Сақтандыру қызметi сақтандырушыға сақтандыру сыйлық ақысы (премия) түрiнде төленедi. Бұл мүлiктiң бағаланған құнына, қосымша тәуекел факторларының және басқа сақтандыру параметрлерiнiң болуына байланысты.

Сақтандыру шарты бойынша сақтандырылған сома:

1. ғимараттар, құрылыстар үшiн - амортизация мен операциялық және техникалық жағдайды ескере отырып, белгiлi бiр елдi мекенде, қалалық округте, ғимаратта нарықтық бағаға негiзделген ғимараттар, құрылыстар құны;
2. техникаға, жабдыққа, тауарлық-материалдық құндылықтарға және тұрмыстық тауарларға арналған - ұқсас зат сатып алу үшiн қажеттi сомаға, амортизацияны қоспағанда;
3. Сақтандырушы сатып алған тауарлық-материалдық құндылықтар (шикiзат, жартылай фабрикаттарды қоса алғанда) - шарт жасасу кезiнде сатып алу бағасы бойынша;
4. Сақтандырушы жасаған тауар-материалдық құндылықтар үшiн - сақтандыру шартын жасасу кезiнде нақты өндiрiстiк шығындарға негiзделген;
5. интерьердi безендiру кезiнде - тозу және пайдалану және техникалық жағдайды ескере отырып, мәлiмделген көлемнiң жөндеу және қалпына келтiру жұмыстарының құны бойынша;

Сақтандыру сомасы мүлiктiң нақты құнынан аспауы керек. Сақтандыру сыйақысы сақтандыру шартында белгiленедi

Мүлiктi сақтандыруда сақтандырылған оқиға келесi оқиғаларға байланысты мүлiктi жоғалту (жою) немесе бүлдiру болып табылады:

1. өрт, жарылыс;
2. найзағай ереуiлi;
3. табиғи апаттар (жер сiлкiнiсi, дауыл, дауыл, дауыл, дауыл, су тасқыны, сел, вулкан атқылауы немесе жер асты оттығы, көшкiн, көшкiн (қарды қоса алғанда), дауыл, су тасқыны, бұршақ, жер асты сулары, қоқыс ағымы, мұз зақымдануы, мұзды тұндыру (мұздану));
4. судың зақымдануы (сақтанушы үшiн шетелдiк үй-жайдан су құбыры, канализация, жылыту жүйелерiне залал келтiрмеу), соның iшiнде автоматты өрт сөндiру қондырғыларының жалған iске қосылуының салдарынан.
5. үшiншi тұлғалардың заңсыз әрекеттерi, соның iшiнде ұрлық, қарақшылық, тонау;
6. ұшу аппараттарының және олардың қоқыстарының құлауы.

Сақтандыру сыйлақысының мөлшерi келiсiмшарт талаптарына және тәуекел деңгейiнiң ставкаларына негiзделген сақтандыру тарифтерiне сәйкес есептеледi. Сақтандыру шартының мерзiмi тараптардың келiсiмiмен белгiленедi.

Кітап: Жеке қаржы

Дәріс: Меншікке иелік етумен байланысты тәуекелді басқару

1-дәрістің түйіндемесі

Тәуекелді басқару жеке қаржыны басқару үшін өте маңызды

Тәуекелді басқару барысында жуықтылық, бағдарламалау және ықтималдылық әдістері кең қолданылады. Тәуекелдерді басқару әдетте сақтандыруды сатып алуды талап етеді, бірақ сақтандыру тек тәуекелге төтеп берудің бір ғана жолы болып табыла бермейді, және бұл толығымен ең жақсы таңдау деп есептелмейді.

Меншікке иелік етумен байланысты тәуекелді басқару ерекшеліктері

Мүлікті сақтандыру шарты меншік иесі мен сақтандыру компаниясы арасында жасалады. Келісім-шартты тіркеуге дейін сақтандыру объектісінің әдеттегі құны есептеледі. Сақтандыру сомасы келісімшартқа қол қою кезінде объектінің нақты құнынан көп болуы мүмкін емес. Шарттың мерзімі - мүліктің құны мен төлемдер мөлшерін жыл сайын қайта есептеу арқылы бір жылдан немесе одан көп уақыт. Жеке және заңды тұлғалар объектінің толық немесе ішінара құнын қамтамасыз етуі мүмкін. Әр түрлі сақтандырушылардан бірдей мүлікті сақтандыруға болады. Бұл жағдайда өтемің жалпы сомасы объектінің құнынан аспауы тиіс.

Тәуекелдің алдын алудың бір әдісі – сақтандыру

Сақтандыру ретінде қаралуы үшін белгілі бір минималды талаптарды орындау қажет - атап айтқанда, шығындар кездейсоқ және қаржылық болуы керек. Өтемақы принципі сақтандырылған шығындар толығымен өтелетініне кепілдік бермейді. Әрбір саясатқа сәйкес төленетін максималды доллар көлемін анықтайтын саяси шектеулерді де қамтиды. Нәтижесінде, сақтандыру полисін сатып алушылар ықтимал шығындарын жабуға жеткілікті полис шектеулерін мұқият таңдау керек.

Дербес жұмыстарға арналған тапсырмалар

Барлық тәуекел түрлерін басқаруға болады ма, өз пікіріңізді жазыңыз

Меншікке иелік етумен байланысты тәуекелді басқару кезеңдерін нақты бір тәжірибе негізінде сипаттап беріңіз

Меншікке иелік етумен байланысты Қазақстан Республикасының заңнамаларындағы тәуекелді сақтандырудың ережелерімен таныссыз ба?

Бақылау сұрақтары:

1. Тәуекел, тәуекелдерді басқару түсініктеріне анықтама беріңіз.
2. Меншікке иелік етумен байланысты тәуекелді басқару кезеңдерін сипаттаңыз
3. Меншікке иелік етумен байланысты тәуекелді сақтандырудың ережелерін айтыңыз

Қосымша ресурстар

1. Карен Л. Хамилтон .:Личное финансовое планирование. Страхование, инвестиции, пенсии, наследство . Издательство: Инфра-М , 2007 г. 250
2. С. Лукас.: Личное состояние: Приумножать, защищать, распоряжаться. М:Издательство Альпина, 2007 г. 320 с